

Cuvinte cheie: terorism, mass-media, violență, politică, teorie critică, Cultural Indicators Project

Problematika *noului terorism*, a unui nou tip de violență care a apărut odată cu evenimentele din 11 septembrie 2001 din America, a condus la apariția unui întreg curent de opinii și discuții pe marginea definiției, semnificației și înțelegerii acestui fenomen. Ceea ce se știa până în acel moment despre terorism, delimitările de alte forme de violență, aparenta concentrare națională sau locală a forțelor militante sau convingerea că atacurile nu pot fi de mari proporții, s-a dovedit simplist și anacronic. După septembrie 2001 lumea pare să arate diferit, iar terorismul își schimbă înfățișarea împreună cu ea.

Ceea ce este interesant de observat dintru început când vine vorba despre terorism, este faptul că există peste 100 de definiții acceptate pentru acesta. Fiecare organizație guvernamentală, instituție de securitate și autor de studii despre securitate, politică, violență, formulează diferit caracteristicile principale, scopul sau aria de impact a terorismului. În ceea ce-i privește pe filosofi, acest lucru constituie o reală dilemă conceptuală, un puzzle care se creează continuu și care nu poate fi înscris într-un sistem. Asta nu înseamnă că nu se vorbește despre terorism, că nu se scrie despre el sau că nu apar dezbateri filosofice, dimpotrivă. Tocmai această natură plurală, istoricul și actualitatea sa, aduc terorismul în centrul atenției, făcându-i loc într-o formă sau alta, în filosofia contemporană.

Terorismul este o formă nouă de violență. Din punct de vedere istoric, există diverse accepțiuni care-l plasează fie în Antichitate, fie în mijlocul Revoluției Ruse, dar noutatea provine din alinierea lui la tehnologie, metodele internaționalizate de finanțare, capacitatea rețelelor teroriste de a se extinde continuu, folosirea mediilor de comunicare actuale și capacitatea de a înțelege și de a se folosi de jocurile politice internaționale. Toate aceste lucruri fac din terorism un inamic modern de temut. Violența, fie din perspectiva dreptului, fie din cea a filosofiei politice, a fost mereu definibilă și teoretizabilă. Conexiunile ei cu morala, religia și politica o plasau într-o zonă cunoscută, existând tomuri considerabile despre acest subiect în fiecare dintre aceste domenii. Dar premisa noastră este aceea că terorismul mută violența într-un alt registru din momentul 11 septembrie 2001. Iar acest registru, prin medierea întreprinsă de mijloacele mediatice ține de domeniul filosofiei comunicării. Datorită televizării și răspândirii masive a imaginilor Turnurilor Gemene în flăcări, a distrugerii unei

părți a Pentagonului, a șocului și groazei tuturor celor intervievați la fața locului, atacul asupra Americii a fost înregistrat în conștiința colectivă ca primul act terorist mediatic și istoric. Toți cei care au fost martori la evenimente, de aproape sau de la distanță, erau conștienți deja de faptul că în fața lor se scria o pagină de istorie.

Momentul 11 septembrie 2001 nu s-a încheiat odată cu atacurile sau curățarea siturilor și îngroparea și comemorarea victimelor. El a atras o suită de reacții din partea forțelor guvernatoare din întreaga lume, acest lucru conducând, printre altele, la declanșarea a două războaie în Orientul Mijlociu. Violența noului tip de terorism nu este deci distructivă doar în cadrul actului singular pe care îl comite, ci este un factor declanșator și motivator al tuturor replicilor victimelor sale. Mai ales pentru că țintele, clădirile atacate de teroriști sunt poli ai puterii, simboluri ale democrației occidentale. Numărul victimelor nevinovate, impresionant comparativ cu orice alt atac terorist de până acum din SUA sau Europa, s-a transformat într-un val de simpatie pentru America. În fața unui act violent atât de mediatizat nici o parte a publicului nu a rămas nepăsătoare.

Am pornit în cercetarea noastră de la premisa că relația dintre terorism și mass-media trebuie, în primul rând, deconstruită, pentru a putea observa fiecare parte a mecanismului care o animă. Am descoperit că acest mecanism este format din seriile de interpretări care fie se succed, fie se suprapun în teoretizarea terorismului, dar care, invariabil, revin la un punct comun: modul în care se comunică informațiile. Interpretarea acțiunilor teroriste este transmisă direct de politicieni sau de jurnaliști prin discursuri și buletine de știri, sau este expusă indirect, prin prisma analiștilor politici, a specialiștilor mai mult sau mai puțin avizați din diverse domenii. În oricare dintre variante, publicul primește rareori informația corectă și completă.

Din acest motiv ne-am îndreptat atenția spre posibile soluții venite din partea filosofiei comunicării și ne-am oprit, în primul capitol al lucrării, la teoria critică a Școlii de la Frankfurt, în varianta propusă de Jürgen Habermas. Potrivit acestuia, un fapt poate fi comunicat corect și poate fi receptat corect, în anumite condiții. Pentru Habermas, aceste condiții se întrunesc doar în cazul unei situații ideale de comunicare. El a pornit de la câteva tematici pragmatice pentru reconstruirea teoriei critice, dar cu toate acestea a devenit tot mai puțin clar azi ce reprezintă această teorie critică. Iar această problemă trebuie remediată. Există o multitudine de referințe la Habermas ca fiind cel mai important reprezentant al teoriei critice încă în viață, iar marea lui sinteză aduce laolaltă, în mod critic, abordări lingvistice, fenomenologice și pragmatice, pe care primii teoreticieni critici le priveau cu suspiciune. Într-un fel teoria critică a căzut victimă propriului succes. Multe dintre temele ei originale, ca

decăderea subiectului istoric, critica culturii industriale, atenția față de procesele psiho-sociale, critica tehnologiei, a științei și a dominației, au intrat în atenția teoriei sociale, astfel încât a devenit tot mai neclar în ce constă contribuția ei la toate acestea. În plus, lumea mijlocului de secol douăzeci, în care trăiau Horkheimer și Adorno este foarte diferită de cea a începutului de secol douăzeci și unu, dominată de accelerarea globalizării și a informației, și instaurarea puterii americane după era comunistă.

Habermas încearcă să revigoreze teoria critică prin aclamarea reușitelor reale ale democrației și, în același timp, încearcă să salveze proiectul modernității printr-o mobilizare a sferei publice, o revitalizare a discursului public și o încurajare a implicării personale în politică. Teoria acțiunii comunicative observă potențialul rațiunii inerente în activitatea umană și a găsirii unei metode de înțelegere mediată lingvistic. Acest potențial constituie baza unei critici a dominației (de exemplu a apropierei contextelor mundane de către mijloace media) fără a recurge la un subiect al istoriei.

Cu toate că există destui critici ai acțiunii comunicative și ai teoriei critice, filosoful german reușește, în opinia noastră, să impună ideea conform căreia lumea contemporană, determinată de, și interpretată prin comunicare, are nevoie de o teorie critică actualizată. Aceasta, susținută de teoria acțiunii comunicative, este unealta necesară înțelegerii fenomenelor și evenimentelor la care suntem martori. Așa cum bine s-a spus în nenumărate rânduri, situația ideală de comunicare nu poate fi atinsă, este o utopie ca multe altele. Cu toate acestea, definirea ei de către Habermas este departe de a fi superfluă: faptul că-i înțelegem scopul și urmărim atingerea lui ne conduce la o mai bună administrare a fluxului de informație care ne parvine prin toate canalele de comunicare.

În cel de-al doilea capitol am descris relația mass-mediei cu publicul, relație care face necesară teoria critică propusă anterior. Audiența de care se bucură violența din programele televizate încă din anii '50-'60, a condus un cercetător american, George Gerbner, la demararea unui studiu sociologic de mare amploare. Acesta a avut drept rezultat impunerea termenului de *mean world syndrome*, *sindromul lumii meschine*, care afirmă că viziunea oamenilor despre lume este cultivată de cultura televizată în epoca noastră și, datorită conținuturilor preponderent violente difuzate, această viziune este mai degrabă negativistă, încărcată de temeri. Gerbner a fost influențat de teoria critică a Școlii de la Frankfurt, el însuși denumindu-și metoda analitică, *teorie a cultivării*. Prin aceasta cercetătorul înțelege o formă de a privi lucrurile care, deși pornind din sens invers, ajunge la rezultate similare cu cele ale teoriei critice: Gerbner încearcă să observe ce și cât din televiziune influențează percepția publicului asupra lumii. Cu alte cuvinte, el măsoară cantitatea și calitatea informației care

cultivă imaginea despre lume a privitorului. Pentru Gerbner televiziunea constituie mediul care a pus stăpânire pe modul în care se spune povestea culturală americană, și chiar globală. El este interesat să afle cine spune povestea și despre cine este aceasta întrucât observă că violența crescândă din cadrul programelor de televiziune devine îngrijorătoare.

Gerbner este inițiatorul *Cultural Indicators Project* care a deschis un nou câmp de referință pentru toți comunicatorii și cercetătorii din domeniile care s-au îndreptat către studierea efectelor televiziunii asupra publicului. În perioada în care Gerbner ridică problema televiziunii ca factor de impact asupra psihologiei maselor, psihologii afirmă că doar contextul și consecințele războaielor din acea vreme puteau da seamă de comportamentul uman. Dar cercetătorul american a demonstrat împreună cu echipa sa că trebuie privit dincolo de acest lucru, trebuie interogată impactul televizorului în viața oamenilor. Răspunsurile la chestionarele proiectului demonstau faptul că majoritatea celor care priveau la televizor cel puțin 4 ore pe zi erau imuni la scene de cruzime, considerând că asemenea lucruri fac într-adevăr parte din viața reală, fiind normal să apară și la televizor. Indivizii acestui grup de respondenți considerau că ei înșiși vor deveni la un moment dat ținta unui atac violent sau victima unei nenorociri. Iar asta se datorează faptului că prin intermediul mass-media vedem și auzim tot ce se întâmplă în lume, ele ne aduc instantaneu în case știrile despre orice poate fi considerat eveniment important, iar acest lucru este vital în procesul democratic. Faptul că oricine are acces la marea masă de informații și că poate dispune de acestea, că poate reflecta la conținutul lor și poate să se exprime în legătură cu ele, face ca mass media să fie necesare în tipul de democrație pe care-l cunoaștem azi.

Cu toate acestea, întâlnim conflicte interne care se răsfrâng negativ în exterior, întrucât mass-media sunt departe de a fi medii lipsite de contradicții. Conflictul pe care am ales să-l dezbatem în lucrarea noastră este cel format în cadrul relației mass-mediei cu terorismul contemporan, și implicit cu politica și comunicarea. Am trasat liniile istorice și tentativele de a defini terorismul, tocmai pentru a demonstra că acesta este un subiect departe de a fi epuizat. Mai mult decât atât, observând interacțiunea terorismului cu mass-media, ne-am dat seama că trebuie să o analizăm, să o diagnosticăm și să-i oferim o soluție din perspectiva filosofiei comunicării.

Cel de-al treilea capitol este dedicat tot studiului mass-media, de această dată în relație cu terorismul. Am fost interesați de aceasta din urmă, de această formă de violență extremă, pe de o parte, pentru că face parte din cotidianul actual, iar pe de altă parte, pentru că se constituie într-o temă complexă, cu profunde implicații la nivel filosofic.

În jurul conceptului de terorism se învârt o multitudine de explicații, viziuni, definiții, fără ca vreuna dintre ele să fie capabilă de a-i epuiza versatilitatea sau de a se impune singular pe piața relațiilor internaționale, a studiilor de securitate ș.a.m.d. Două dintre cele mai semnificative probleme legate de modul în care este definit terorismul sunt perspectiva și scopul. Cei care comit actele de teroare se legitimează de obicei spunând că nu există o altă soluție pentru a rezolva conflictele de interese care-i animă. Fie că ne gândim la refuzarea impunerii unui set de credințe, a unui sistem de guvernământ, a unor cerințe economice sau că este vorba de teama unor consecințe sau a unor constrângeri, cei care pun la cale atacurile le găesc absolut necesare. Întotdeauna vom întâlni acest tip de justificare la grupările teroriste islamiste, la cele naționaliste ș.a.m.d., dar și la națiunile occidentale, dezvoltate, care sprijină anumite tipuri de terorism sau statele care-l comit. Cât despre scopul sau scopurile celor care comit astfel de crime, întâlnim o nouă dilemă. Când se poate spune că acțiunile unei părți combative sunt întemeiate și când nu? Care dintre făptași este de condamnat? Cel care săvârșește actul sau cel care-l sponsorizează pe acesta? Pentru că și în acest caz întâlnim o multitudine de situații diverse care nu permit judecare lor per ansamblu. E foarte probabil ca două acte teroriste să nu aibă nimic sau aproape nimic în comun în afară de modul de operare.

Teoria pe care o propunem în această lucrare este aceea că, ceea ce aduce împreună acte teroriste diferite, cel puțin ca unitate de sens, este mass-media. Canalele mediatice și cei care le dețin au interese specifice în ceea ce privește interpretarea evenimentelor politice, economice și sociale din fiecare zi. Iar aceste interese dau tonul informației pe care jurnaliștii o trimit mai departe publicului.

Impactul de sens pe care mass media îl are asupra publicului nu mai este doar o presupuziție nefondată, așa cum se afirma acum câțiva ani, ci o certitudine sprijinită de studii și sondaje relevante. Modalitățile de cunoaștere bazate pe rațiunea individuală și pe consultarea de grup sunt transformate profund de mediile de comunicare actuale, care se fundamentează mai mult decât oricând pe interacțiune. Întâlnirea dintre individ și mass media îi modelează pe fiecare în parte, creând o conexiune puternică și totodată problematică.

Cuprins

INTRODUCERE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
CAP. 1	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
TEORIA CRITICA – PRAXIS AL FILOSOFIEI CONTEMPORANE?	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.1 TERORISMUL CA PRETEXT AL REFLEXIEI CRITICE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.2 CELE DOUĂ TEORII CRITICE ALE ȘCOLII DE LA FRANKFURT.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.3 MUTAREA ACCENTULUI TEORIEI CRITICE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.4. NORMELE ȘI ACȚIUNEA COMUNICATIVĂ. NECESITATEA UNEI RESTABILIRI A ORDINII RAȚIUNII .	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.5 LIPSA UNEI MEDIERI: TERORISM, MASS MEDIA, ACȚIUNE COMUNICATIVĂ.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
CAP. 2	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
CĂUTAREA SENSULUI ÎN MASS-MEDIA. DEZBATERI ȘI PROIECTE CRITICE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.1 GEORGE GERBNER ȘI CULTURAL INDICATORS STUDY.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.1 11 SEPTEMBRIE 2001 ȘI NOUA EPOCĂ A VIOLENȚEI GLOBALE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
CAP. 3	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
TERORISM ȘI MASS MEDIA	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.1 ISTORIA TERORISMULUI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.2 DEFINIȚII ALE TERORISMULUI.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.3 MASS MEDIA - ÎNTRE INTERPRETARE ȘI MANIPULARE.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.4 11 SEPTEMBRIE 2001 ÎN ȘI PRIN MASS-MEDIA	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
CONCLUZII	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
BIBLIOGRAFIE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
SURSE PRINCIPALE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
SURSE SECUNDARE.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
RESURSE ONLINE	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

